

ГІПОТЕЗИ ТА ДИСКУСІЇ

Анатолій Петровський (Южноукраїнськ),
красзнавець

Щодо локалізації Кінбурну

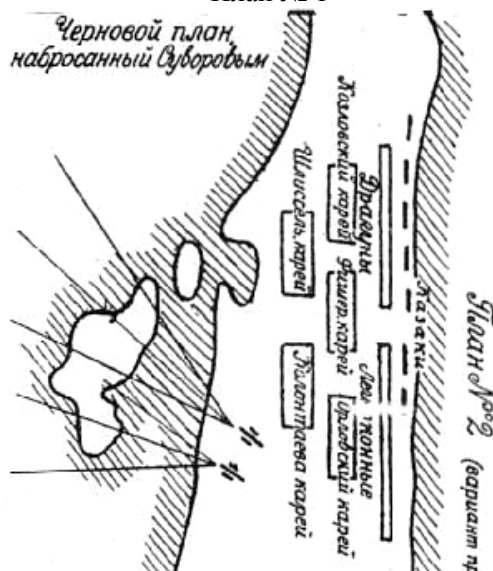
Для вирішення своїх колонізаційних, політичних, військових, ідеологічних інтересів Російська імперська влада перетворила історіографію з наукової категорії в один з дієвих інструментів досягнення своїх далекоглядних цілей. Нав'язані стереотипи на ті чи інші моменти нашої української історії і до нині є тяжким тягарем для відтворення історичної правди про минуле. В полоні нав'язаних міфів науковцям складно звільнитись від сформованих за десятиліття хибних висновків при висвітленні тем.

В 18-му випуску збірки «Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні // Кінбурн, що загубився»¹ мною надався ряд аргументів про фальсифікацію місцезнаходження Кінбурну і мотиви для такої фальсифікації. На XXI конференції «Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні», яка відбулася м. Києві 21.03.2012р., С.О.Беляєва оприлюднила доповідь «Результати археологічних досліджень на Кінбурні 2011 р.», чим повністю ігнорує представлені мною аргументи, тим самим продовжуючи захищати свої хибні стереотипи. Тому для наукового загалу вважаю за потрібне надати додаткові переконливі аргументи для підтвердження своїх висновків.

Мотивом зведення Кінбурнської фортеці Туреччиною у XVст.² було бажання за її допомогою закрити доступ запорозьких чайок в Чорне море, тим самим унеможливити піратські напади на кораблі Порти. Місце на самій західній кінцівці Кінбурнської коси, яке російські джерела видають за Кінбурн, унеможливило виконання тих завдань, які ставились згідно ідеї побудови фортеці. Вигадане за залишки фортеці місце представляє собою ділянку піщаної коси

План № 1

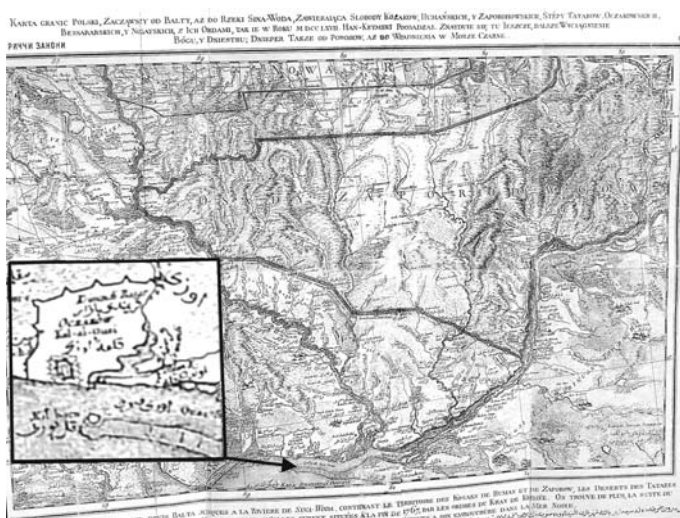

План № 2

приблизно 100x250 м., з обох боків яку омиває море та лиман. Існуючі глибини прибережної акваторія не дозволяли кораблям та важким човнам, заповненим бійцями та зброєю виступити з цього місця на перехоплення ворога та прибути сюди з провізією. В російській історіографії Кінбурн стає широковідомим за часів русько-турецької війни 1736-1737 рр. взяттям його російським військом у 1736 р.³ Та ретельно вивчаючи минуле знаходимо, що в червні 1736р. 2000 яничар були заблоковані флотилією запорозьких часк, яка повністю контролювала ситуацію в Дніпро-Бузькому лимані. На Кінбурнській косі знаходилось 2 полки запорозької піхоти та 400 вершників. Турецька ескадра спробувала пробитися до гарнізону фортеці, але в бою з запорозькими чайками потерпіла поразку і відійшла до Очакова. Один з турецьких кораблів запорожці захопили. Тим часом на Кінбурнську косу прийшов 10-ти тисячний загін генерал-лейтенанта М.І.Леонтєва, з яким було ще 3 тисячі козаків. На вимогу генерала Леонтєва здати фортецю, комендант погодився за умови не перешкоджати гарнізону відійти до Очакова. Таку вимогу було задоволено. Заволодівши фортецею запорожці та російське військо не втратили ні одного бійця. На початку 1737 р., в зв'язку з нестачею питної води і епідемією холери головнокомандувачу Мінху довелось вивести військових з Кінбурну.⁴ Якщо припустити, що Кінбурн знаходився на Кінбурнській косі, тоді турецький гарнізон не міг бути заблокованим з моря і міг мати підтримку провізією, запасами питної води та зброєю. Ні про які ультиматуми тоді б не могло бути і мови. За Кучук-Куйнарджийською мирною угодою 1774 рр. через неспроможність гарнізону утримувати без провізії фортецю, заблокованого запорожцями з коси та лиману, Кінбурн було передано Росії.⁵ Можливі руїни колишнього міста-фортеці, де перебував двохтисячний гарнізон, житлові приміщення, лазарет, порохові склади, приміщення для запасу питної води, ядер до гармат, церква, захисні споруди фортеці, каземати ніяким чином не співставні з існуючими залишками будівельних матеріалів на розглянутій території.

В Інтернеті розповсюджені плани, які приписують О.В.Суворову, на передодні висадки турецького десанту 1 жовтня 1787 р.⁶

На плані № 1 вказано реальне місце висадки турецького десанту поряд з розглянутою нами територією. Що це чергова фальшивка не викликає сумніву. Не могла навіть геніальність, яку приписують Суворову російські джерела, вгадати точне міс-

Мапа Річчі Заноні від 1767 року
(Фонди Миколаївської обласної наукової бібліотеки ім. О. Гмирьова)

це висадки десанту противника. Досвідчений полководець не організував би

Витяг з мапи Єлизаветградської провінції 1772-1774 рр.

оборонні приготування війська на відкритій місцевості поряд з фортецею. А щоб уберегти військо від безглузких втрат, заховав би його за стінами споруди. Висновок єдиний. Стін просто не було. Виникає логічне запитання, що то був за об'єкт, – огорожена територія? План № 2 більш правдиво показує місцевість, не фіксуючи на місці десанту Кінбурн.

Розвиток артилерії у провідних держав світу підвищував її далекобійність та влучність вогню. При можливій висадці нового десанту на Кінбурнську косу вразливість Кінбурну перед ворожою артилерією була очевидна для російського командування. З донесення підполковника артилерії Пищевича військовому губернатору Миколаєва та Севастополя І.І.Траверсі в липні 1808 р. відомо, що на наново влаштованій батареї на Кінбурнській косі: 10 гармат і 3 єдиного. ⁷ Отже десятки оприлюднених російських мап які знаходяться в музеях Очакова, Миколаєва і миколаївських бібліотеках – фальсифікат, Де ж насправді знаходився Кінбурн і як відшукати його залишки підкажуть представлені мапи. Безсумнівно, найбільш цікавою являється мапа Річчі Заноні.

Як бачимо, мапа чітко вказує, що місто-фортеця знаходиться біля Кінбурнської коси на острівку, відомому в наш час, як острів Майський. Іншим представленим документом про місцезнаходження Кінбурну являється мапа Єлисаветградської провінції 1772-1774 рр., яка є однією з перших відомих російських мап відносно регіону Північного Причорномор'я ⁸.

Витяг з «Пограничная карта Российской и Турецкой империи и Польши» Я.Ф.Шмідта від 1759 р.

Попри низьку кваліфікацію автора мапи, як картографа, він, за висловами Ястребова В. ⁹, головним чином, відповідно розмістив основні топографічні об'єкти того часу поміж собою. Цю мапу доволі точно повторює мапа Я.Ф. Шмідта від 1769 р. «Пограничная карта Российской и Турецкой империи и Польши». ¹⁰ І на останок, красномовним свідомством місцезнаходження фортеці Кінбурн

являється «Карта Чёрного моря» капітан-лейтенанта Мангарани від 1836 р., де він біля Кінбурнської коси поблизу о.Березані безіменний острів називає фортецею Кінбурн.

І дійсно, острів-фортеця контролював рух суден в акваторії Дніпро-Бузького лиману. Через близькість до острова коси і можливість з неї нападу ворога, вже згаданий полковник Пищевич повідомляє, що від загрози з коси на Кінбурну встановлено десять гармат.¹²

Витяг з мапи¹¹

В «Периплі Понту Евксинського» Арріан в Пст. згадує в гирлі Бористену невеличкий безлюдний та безіменний острівець¹³. Як відомо, античні автори вихід з Дніпро-Бузького лиману в Чорне море називали гирлом Бористену. Турки в XV

ст. на цьому острівку і заснували фортецю Кінбурн. На передодні нової війни, готуючись до російських нападів, Треччина підсилювала захисні споруди Очакова та Кінбурну. Французький консул при кримському хані у 1754–1758 рр. Шарль де Пейсенель побувавши в Очакові згадував, що кам'яні блоки для підсилення фортечних мурів турки доставляли з стародавнього городища, що на березі Березанського лиману.¹⁴ Клавдій Птолемей в Пст. надає координати Метрополя, який на 30' на захід та 30' на північ від Ольвії¹⁵. Тобто координати Метрополя співпадають з місцем городища, з якого турки везли камінь. А Метрополь, як відомо з давньогрецьких джерел, було стольне місто, де правив шанований серед греків Балкан мудрець Анахарсіс ще за 8 віків до доби Птолемея.¹⁶ Але це міг бути і м.Асів (Dassow), про яке згадується в мапі Іакопо Гастальдо(1562р.)¹⁷, в російських виданнях спотворене в Дашев. Так як на фінансування археологічних досліджень виділяються досить незначні кошти, куди б доцільніше було витратити їх на пошук та дослідження городищ Гарду, Кінбурну, Метрополя, Асів, Серіму, опираючись на аргументи, а не задовольняючи чийось амбіції.

Залишається надати пояснення щодо такого наполегливого фальшування з боку офіційних російських урядників про місцезнаходження Кінбурну. 17 жовтня 1855 р. французька ескадра атакувала і взяла Кінбурн. В атаці на Кінбурн вперше в світовій практиці були застосовані три панцирники («Лаве», «Танант» та «Девастасьон»), які головним чином і забезпечили успіх операції.¹⁸ За наслідками програної Росією Кримської війни 1853-1856 рр. і умовами паризької мирної угоди від 30 (18) березня 1856 р., вона примушена була зринути всі фортеці та бастіони на чорноморських берегах.¹⁹ Якщо мурі очаківської фортеці довелось зринути, то стратегічне значення Кінбурну при контролюванні акваторії Дніпро-Бузького басейну в майбутніх військових апетитах Росії, виявило бажання не знищувати такий важливий військовий об'єкт. А

щоб надійно сховати фортецю, її в 1857 р. юридично скасовують і ховають в складі міста Очакова²⁰. Високі мури Кінбурну довелось зменшити і більшість захисних споруд сховати в землю. А щоб представити інспекторам фікцію виконання своїх зобов'язань щодо Кінбурну, оприлюднили серію фальшованих мап і підмурки колишньої батареї на Кінбурнській косі видавали, як залишки Кінбурну.

Фото Кінбурну і його споруд, схованого під назву Майський та під землею²¹

Зі сторінок Інтернету дізнаємось про ще одну фальшивку, що буцімто за наказом Г.О.Потьомкіна у 1790 р. почалась розбудова острову Майський²², локалізованого на цих сторінках як Кінбурн. Не було у Потьомкіна під час бойових дій виснажливої війни знайти фінансові ресурси, матеріальні та значну кількість людської сили для спорудження затратної будови.

Безсумнівно, Кінбурнська фортеця потребує подальшого свого дослідження. Його історичне минуле і місце розташування є переконливі передумови створення на основі фортеці популярного туристичного центру.

Основою успішності дослідника своєчасно реагувати на наново відкриті обставини та аргументи, тим самим корегуючи свої попередні дослідження. Представлена розвідка яскраво засвідчує, як складно з аргументами та фактами відтворювати нашу занедбану українську історію, переборюючи об'єктивні і суб'єктивні фактори. А скільки сторінок української історії втрачено назавжди.

Список літератури

1. Петровський А. Кінбурн, що загубився.// Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. Випуск 18. – К., 2009. – С.452-458.
2. БСЭ. Т. 12. – М., 1973. – С.114.
3. Брокгауз Ф.А., Эфрон И.А. Энциклопедический словарь (Т.XV,1890). – М., 1991. – Т.29. – С.65.
4. Якубова Т.А. Военные компании 1736-1737гг.русско-турецкой войны и участие в них украинского козачества // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Вип. XIV. Запоріжжя, 2009. – С.222.
5. Скальковський О.А. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького. – Дніпропетровськ, 1994. - С.526, 529, 531–533.
6. Широкоград А.Б. Русско-Турецкие войны.// <http://wars175x.narod.ru/osm01.html>

7. Антониади-Писковец Е.Г. Кинбурнские баталии XVIII-XIX веков, // Історія, етнографія, культура, нові дослідження. - Миколаїв, 2006. – С.85.
8. Державний архів Миколаївської обл.(ДАМО). - ф.230, оп.1, д.185, л.4,7.
9. Карта Елисаветградской провинции 1772-1974. // Записки Одесского общества истории и древностей. – Одесса, 1858. – Т.XIV (додаток).
10. Ястребов В. Объяснительная записка к карте Елисаветградской провинции. // Записки Одесского общества истории и древностей. Одесса, 1853. – Т.XIV. - С.157–165.
11. Пограничная Карта Российской и Турецкой Империи и Польши. Сочиненная по новейшим известиям При Академии Наук Адъютантом Я.Ф.Шмитом 1769. [СПб.: Географический департамент АН], 1769. // <http://www.nlr.ru/exib/Lomonosov/5.html>
12. Мангарани Е. Карта Чёрного моря» 1836г. // Записки Одесского общества истории и древностей. – Одесса, 1853. – Т.III. – (додатки).
13. Антониади-Писковец Е.Г. Кинбурнские баталии XVIII-XIX веков, // Історія, етнографія, культура, нові дослідження. - Миколаїв, 2006. – С.85.
14. Державний архів Миколаївської обл.(ДАМО). - ф.230, оп.1, д.185, л.4,7.
15. Арриан. Объезд Эвксинского Понта. / Пер. П. И. Прозорова. // Известия древних писателей о Скифии и Кавказе(Вестник древней истории-№ 3). – М.,1948.- Пр.31.
16. Сапожников И.В. К истории исследований Ольвии и Березани: до начала XIX века.. // <http://archaeology.kiev.ua/journal/050902/sapozhnikov.htm>
17. Античная география, Географ.Издат. – М., 1953. – С.319.
18. Чугуенко Михайло. Україна, яка шокує. Лабіринти історії. – Харків, 2004. – С.85.
19. Кордт. Материалы по русской картографии. Вып.1. – К., 1899. – табл.XXIV.
20. Антониади-Писковец Е.Г. Кинбурнские баталии XVIII-XIX веков, // Історія, етнографія, культура, нові дослідження. - Миколаїв, 2006. – С.85, 86.
21. [http://ru.wikipedia.org/wiki/Парижский_мирный_договор_\(1856\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Парижский_мирный_договор_(1856))
22. УСЭС. – К., 1988. – Т.2. – С.54. БСЭ. – Л., 1953. – С.629.
21. ФотоКинбурна (Майского) // <http://forum.bazar.nikolaev.ua/index.php?showtopic=2173>, http://www.google.com.ua/search?q=остров+майский+фото&hl=ru&prmd=imvns&tbn=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=iuh_T4uuFq6K4gSVoe3IBw&ved=0CCcQsAQ&biw=13
24. http://special-videos.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=3&Itemid=5

Юрій Ковальський (Миколаїв)

Топоміфологічний образ козацького чуба

Найперше в українській історії такий чуб в стародруках зафіксований у князя Святослава Ігоревича. Літописці відзначають характерну зовнішність древніх князів для інших слов'янських народів. Козьма Празький відзначає подвійний чуб на голій голові у знатного чеха часів Болеслава Грізного. „Велика хроніка”, описує зовнішність останнього представника родовой знаті на польський престол Котишко, його голова була голою з чубом. Аналогічна зачіска у князя Вацлава на мініатюрах Вольфенбюттельського рукопису. Аналогічні чуби історики знаходять на стародавніх мініатюрах балтів, прусів. З цього можна зробити висновок, що українці, які не переймали нові моди, зберегли багатотисячолітні традиції в козацькому середовищі.